

УДК 658.589

О.Л. СКЛЯРОВА, Ю.В. ШАПАРЕЦЬ

Київський національний університет технологій та дизайну

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

В статті розглянуто теоретичні основи інноваційної діяльності та досліджено проблеми інноваційного розвитку в Україні. На основі проведених досліджень визначено напрямки розвитку інноваційної діяльності в Україні. Встановлено, що розвиток інноваційної діяльності має стати невід'ємною складовою частиною реформування економіки країни.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток.

Постановка завдання

Основним чинником розвитку економічних систем в сучасних умовах є інновації. Однак для національної економіки залишається реальною проблемою завдання спрямування розвитку внутрішніх процесів на інноваційні орієнтири. Інноваційна діяльність є головним джерелом суспільного прогресу. Конкурентоспроможність конкретної фірми і економіки в цілому визначається не лише обсягами виробництва та експорту, а, насамперед, наявністю інноваційної складової у виробництві (експорті). Від того, наскільки значною буде інноваційна складова економічного розвитку будь-якої країни, залежить її роль і місце у світовій економічній системі, стабільність і рівень розвитку національної економіки на даному етапі і в майбутньому. Дане питання є особливо актуальним для України, яка активно шукає своє власне місце в світовій економічній та політичній системі.

Об'єкти та методи дослідження

Питання розвитку інноваційної діяльності розглянуто в працях В. Александрової, Л. Антонюка, Ю. Бажала, В. Гейця, В. Соловйова. Питання ефективності державної інноваційної політики та засобів її підвищення досліджують вчені О.Лапко, Л.Федулова. Дослідження проблем і перспектив розвитку інноваційної діяльності в регіонах здійснювали вчені А. Валюх, І. Кукурудза, В. Демиденко та ін. Праці вчених є науковим підґрунтям для розроблення інвестиційного шляху розвитку країни, проте становлення нових умов господарювання вимагає розробки нових методологічних підходів до проблем розвитку інноваційної діяльності в Україні.

Європейський вибір України на шляху інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище зумовив необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна була забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні й екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі.

Метою написання статті є дослідження сучасного стану та проблем розвитку сфери інноваційної діяльності в Україні та узагальнення отриманої інформації для розробки і впровадження заходів щодо визначення напрямків розвитку інноваційної діяльності.

Результати та їх обговорення

В сучасних умовах інновації перетворюються на найважливіший і найвагоміший ресурс соціально-економічного і технологічного розвитку країни. Тому створення ефективного внутрішнього ринку інновацій та систематичний аналіз його стану є невід'ємною складовою стратегії інноваційного розвитку країни.

За останні роки в Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності – сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створено умови для розвитку відповідної інфраструктури.

Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів-науковців визначають як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у країнах, для яких інноваційний розвиток є пріоритетним завданням економічної стратегії.

Удосконалення державної системи стимулювання інноваційного розвитку шляхом впровадження певних заходів економічної політики є актуальним завданням української державної політики, виконання якого призведе до кардинального поживлення інноваційних процесів в країні. Активізація використання інноваційного чинника призведе до створення конкурентоспроможної української економіки, для чого необхідне проведення активної державної інноваційної політики, спрямованої на розвиток науково-технічного потенціалу країни та формування українського бізнесу, зацікавленого у використанні інновацій [5]. Стабільне скорочення реальних обсягів фінансування науково-технічного комплексу та відсутність дієвої державної науково-технічної стратегії не дають реального підґрунтя для переходу до інноваційної моделі розвитку. Реформування науково-технічного комплексу здійснюється непослідовно, без урахування загальновідомих чинників функціонування й розвитку науково-технічного потенціалу: активної та передбачуваної державної підтримки, формування попиту на наукові досягнення з боку реального сектора економіки.

Національна інноваційна система є важливою передумовою для успішного відродження національної економіки, її адаптація до умов міжнародної конкуренції. Проте в Україні існує комплекс проблем, які зашкоджують діяльності інноваційної політики. Серед таких проблем, зокрема, є: відсутність дієвого механізму визначення національних інноваційних пріоритетів, відсутність відповідного фінансування фундаментальних наукових досліджень з боку держави, занепад військово-промислового комплексу та відповідного машинобудування, низький рівень реальних доходів населення, недосконалість податкової системи, недостатня розвиненість інфраструктури грошових ринків, що не сприяє інноваційній діяльності, відсутність дієвої стратегії інноваційного розвитку та побудови національної інноваційної системи.

Для того, щоб подолати проблеми, які гальмують розвиток інноваційної політики, – потрібно враховувати найбільш сприятливі інструменти, які впливають на розвиток інноваційної діяльності. Серед цих інструментів є наука, освіта, підприємництво, механізми фінансування інновацій, механізми захисту відносин інтелектуальної власності. Завдяки комплексу інструментів можливе формування сучасної національної інноваційної системи [6].

Світовий досвід показує, що наявність ринкових відносин не є достатньою умовою швидкого економічного розвитку. В Україні досі не створено технологічні, інституціональні та соціальні передумови для розвитку за інноваційним типом. У країні потрібно створити сприятливий інноваційний клімат, що дозволить включити інноваційну сферу в ринкові відносини. Сьогодні цю умову ще не

виконано. Вихід з кризової ситуації в інноваційній сфері української економіки повинен забезпечуватися через вирішення таких завдань:

- створення передумов для ефективного впровадження технічних новинок в усіх сферах економіки;
- забезпечення структурно-технологічних змін на рівні окремих підприємств та економіки в цілому;
- удосконалення науково-технічного потенціалу в пріоритетних напрямках розвитку;
- створення необхідних умов для збереження кадрового потенціалу науково-інноваційної сфери, недопущення еміграції висококваліфікованих наукових кадрів;
- визначення пріоритетних напрямків досліджень з залученням державного фінансування;
- застосування нових форм організації інноваційної діяльності (технопарки, технополіси, «інкубатори»);
- заміна існуючої науково-технічної структури мобільними асоціаціями у вигляді малих інноваційних фірм, консалтингових компаній, тимчасових творчих колективів та інших гнучких форм діяльності;
- визначення і реалізація раціональних форм інтеграції науки та освіти, підготовка наукових кадрів і компетентних менеджерів для інноваційної діяльності;
- формування сучасного ринку інформаційної індустрії.

У цьому контексті необхідно підкреслити необхідність державного регулювання інноваційних процесів, що викликано, насамперед, їх зростаючим значенням для економіки і суспільства в цілому. Разом із тим, незавершеність трансформаційних процесів ставить під сумнів можливість стабілізації високих темпів зростання на основі принципів посттрансформаційного розвитку. Це потребує детального осмислення логіки трансформування. Зарубіжний досвід та існуюча практика показують, що під впливом інноваційних процесів змінюється структура економіки [1]. За рахунок зростання ефективності використання ресурсів частина їх вивільняється і перерозподіляється до інших сфер діяльності. Наприклад, падає частка зайнятих у сільському господарстві – різко зростає частка зайнятих у секторі послуг. До того ж інновації виступають безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, а також поступового відмирання і зникнення інших. Інновації змінюють і економічну організацію суспільства. З'являються нові елементи у спектрі основних господарських структур, трансформується зміст їх взаємозв'язків. Відбуваються зрушення у структурі та реалізації різноманітних форм власності [4]. Інноваційна діяльність є наслідком пошуку більш прибуткових сфер вкладення капіталу за умов падіння середньої норми прибутку. В умовах розриву виробничого та фінансового капіталів і недостатності останнього механізм ринкового стимулювання інновацій не спрацьовує. Інновації досі не стали належним засобом підвищення конкурентоспроможності.

Спроби здійснення галузевого «технологічного стрибка» за умов збереження загальної несприятливої підприємницької та інвестиційної ситуації в країні, надмірного фіскального тиску, неефективності інституційної структури економіки мають негативні наслідки. Запровадження пільгових режимів для окремих секторів посилює фіскальний тиск на інші сектори економіки України, спонукає до збільшення внутрішніх позик; продукція високотехнологічних галузей не знаходить збуту в інших галузях через значне технологічне відставання і відсутність мотивації використання, що суттєво знижує

синергетичний ефект інновацій, ефективність таких «точок зростання» поглинається в суспільному масштабі витратністю інших секторів економіки. Державне стимулювання інновацій пільговим оподаткуванням НДДКР та інноваціями без впровадження дієвих стимулів для інвестиційної діяльності (точніше – повного виведення інвестицій з-під оподаткування) спричиняє припинення розриву між наукою і виробництвом, марнування державних коштів. Така схема є менш ефективною для запровадження інноваційної моделі розвитку, аніж надання податкових пільг для інвестиційної діяльності без пільгового стимулювання інновацій [2]. Оцінка вартості інтелектуальних благ відбувається на деформованому ринку, відокремлено від потенційного економічного ефекту впровадження інновації. Це не стимулює вдосконалення виробництва інтелектуального продукту – основи інновацій. У табл. 1 наведено основні фактори, що стримують розвиток інноваційної діяльності. [7].

Таблиця 1. Фактори, що стримують інноваційну діяльність вітчизняних підприємств

Фактор	Частка підприємств, %
Нестача власних коштів	83,0
Недостатня фінансова допомога держави	56,6
Великі витрати на нововведення	55,9
Високий економічний ризик	38,9
Недосконалість законодавчої бази	37,7
Тривалий термін окупності нововведень	34,6
Відсутність коштів у замовників	31,7
Нестача інформації про нові технології	19,5
Відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами та науковими організаціями	18,5
Нестача інформації про ринки збуту	18,3
Відсутність кваліфікованого персоналу	17,2
Відсутність попиту на продукцію	16,0
Несприйнятливість підприємства до нововведень	14,5

У Програмі економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» метою реформи в інноваційній сфері визначено активізацію інноваційних процесів, повноцінне використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації економіки. Індикаторами досягнення мети в період 2010–2014 рр. визначено збільшення частки інноваційно активних промислових підприємств з 10,7 % до 25 %, підвищення наукоємності ВВП з 0,95% до 1,5 % [9]. Модернізація виробництва, забезпечення нової якості економічної системи, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках та забезпечення стабільного довгострокового економічного зростання на основі інноваційної моделі розвитку потребують активізації дій держави у сфері управління інноваційною сферою, удосконалення фінансових, інституційних, організаційних, правових та інших інструментів державного управління.

З метою удосконалення фінансових механізмів стимулювання інноваційної діяльності, а також її інституціонально-правового забезпечення в Україні необхідно:

– розробити комплекс інструментів державної підтримки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, зокрема, створити окрему інституцію (наприклад фонд) підтримки інноваційних підприємств, що здійснює придбання активів до 50 % від вартості проекту шляхом відкритого конкурсу. Джерелом фінансового наповнення фонду може бути частина коштів, що надійшла від приватизації;

– структурувати систему публічного управління інноваційною сферою за функціональним принципом і законодавчо закріпити її організаційну структуру з чітким визначенням функцій та повноважень кожного органу публічного управління в зазначеній сфері, запровадити європейські стандарти управління інституціями шляхом визначення чіткого алгоритму прийняття управлінських рішень, затвердження посадових інструкцій, забезпечення належного моніторингу та контролю за їх виконанням, що сприятиме підвищенню рівня керованості інноваційною сферою;

– створити при Президентіві України дорадчий орган для сприяння формуванню та реалізації єдиної державної інноваційної політики в Україні, до складу якого мають входити Прем'єр-міністр України, представники міністерства освіти, міністерства економіки, міністерства фінансів, представники державних органів, громадських організацій, провідних підприємств, установ та організацій, інші особи, діяльність яких пов'язана з інноваціями, що сприятиме підвищенню рівня координації між органами влади у сфері інноваційної діяльності;

– закріпити на загальнодержавному рівні середньострокові пріоритети інноваційної діяльності в межах визначених довгострокових стратегічних пріоритетів, що дозволить забезпечити концентрацію обмежених інвестиційних ресурсів держави на ключових пріоритетах розвитку, усунути розбіжності між встановленими цілями державної інноваційної політики та фактичними заходами з її реалізації.

З метою формування інституційних умов для розвитку інноваційної інфраструктури необхідно:

– відновити фінансування заходів, спрямованих на розвиток інноваційної інфраструктури, шляхом передбачення у Державному бюджеті України на наступний рік фінансування заходів Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки».

– стимулювати науково-дослідну та технологічну кооперацію з країнами СНД у спосіб формування інформаційного простору для міжнародного трансферу технологій [10].

Виходячи з того, що інноваційна діяльність є вирішальним елементом розвитку сучасного виробництва, проблеми економічного обґрунтування інноваційних рішень набули особливої актуальності. Ці проблеми важливі як на рівні підприємств (організацій), так і на вищих рівнях управління національною економікою. У зв'язку з цим вітчизняна наука повинна бути визнана вищим національним пріоритетом, ресурсне забезпечення якого слід здійснювати першочергово.

Висновки

Виходячи з проведеного аналізу, виділимо основні стримуючі фактори інноваційного розвитку промислових підприємств: низький рівень державного фінансування інноваційного розвитку та недостатність власних коштів підприємств; низька інвестиційна активність вітчизняних, зарубіжних інвесторів; недосконалість податкового законодавства; відсутність мотивації вітчизняних підприємств до впровадження НДДКР та реалізації їх результатів; послаблення взаємозв'язків науки та виробництва. Тому, активізація інноваційного розвитку підприємств повинна бути пов'язана, по-перше, з оновленням основних виробничих фондів, які мають стати головним джерелом збільшення обсягів виробництва та створення умов для виготовлення вітчизняної продукції на рівні кращих світових зразків.

По-друге, розвиток інноваційної діяльності має бути органічно пов'язаним з ресурсозбереженням і приводити до суттєвого зменшення витрат матеріалів на одиницю продукції.

По-третє, виходячи з сучасних умов, інноваційний розвиток, повинен мати соціальну спрямованість, де саме людина, якість та безпека її життя матимуть забезпечити пріоритети інноваційного розвитку.

Таким чином, головною метою інноваційного процесу в Україні є підвищення соціально-економічної ефективності виробничої сфери на базі системного удосконалення всіх елементів та матеріалізації наукових знань і підвищення соціального забезпечення.

Список використаної літератури

1. Александрова В.П. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України / В.П. Александрова, М.І. Скрипниченко, Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2007. – №1. – С. 26.
2. Амоша О.І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О.І. Амоша// Економіст. – 2008. – № 6. – С. 28–34.
3. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. – 278 с.
4. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. – 324 с.
5. Краснокутська П. В. Інноваційний менеджмент: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. – 502 с.
6. Макаренко І. В. Проблеми інноваційної політики України в умовах реформування економіки/ І. В. Макаренко//Економіст. – 2005р. – №4 – С. 40–42.
7. Пенькова О.Г. Проблеми реалізації інноваційної стратегії розвитку України // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – №9. – С. 96.
8. <http://www.referatcentral.org.ua/>
9. <http://www.niss.gov.ua/>
10. <http://www.nbu.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 07.06.2012

Проблеми инновационного развития экономики в Украине

Склярова Е.Л., Шапарец Ю.В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

В статье рассмотрены теоретические основы инновационной деятельности и исследованы инновационное развитие экономики в Украине. На основе проведенных исследований определены направления развития инновационной деятельности в Украине. Установлено, что развитие инновационной деятельности должна стать неотъемлемой составной частью реформирования экономики страны.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационное развитие.

The problems of innovative development of enterprises in Ukraine

Sklyarova E., Shaparets Y.

Kyiv national university of technologies and design

The paper considers the theoretical foundations of innovation and investigate the economics of innovation development in Ukraine. Based on these studies identify areas of innovation activity in Ukraine. Found that the development of innovation should be an integral part of reforming the country's economy.

Keywords: innovation, innovation, innovation development.